

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

Kuryazova Iroda Baxodirovna

Urganch Ranch texnologiyalar universiteti

1- kurs magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida samarali muloqot ko'nikmalarini shakllantirish, interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, talabalarda nutq madaniyati, tinglash, fikrni aniq ifodalash va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari ilmiy asosda ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *kommunikativ kompetensiya, bo'lajak o'qituvchi, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, muloqot madaniyati, nutq ko'nikmalari, ta'lim jarayoni.*

Аннотация: *В данной статье анализируются педагогико-психологические основы развития коммуникативной компетенции у будущих учителей. Рассматривается значение формирования навыков эффективного общения в образовательном процессе, а также использование интерактивных методов и современных педагогических технологий. Особое внимание уделяется развитию культуры речи, умения слушать, ясно выражать мысли и выстраивать социальное взаимодействие.*

Ключевые слова: *коммуникативная компетенция, будущий учитель, педагогические технологии, интерактивные методы, культура речи, навыки общения, образовательный процесс.*

Abstract: *This article analyzes the pedagogical and psychological foundations of developing communicative competence in future teachers. It highlights the importance of forming effective communication skills in the educational process, as well as the use of interactive methods and modern pedagogical technologies. The study also explores ways to develop speech culture, listening skills, clear expression of ideas, and social interaction abilities among students.*

Keywords: *communicative competence, future teacher, pedagogical technologies, interactive methods, communication culture, speech skills, educational process.*

KIRISH

Bugungi globallashuv, axborot almashinuvining jadallashuvi hamda ta'lim tizimida yuz berayotgan tub islohotlar sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligiga qo'yilayotgan talablar sezilarli darajada ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyat nafaqat chuqur nazariy bilimga ega, balki o'z fikrini ravon, aniq va ta'sirchan ifoda eta oladigan, turli ijtimoiy-pedagogik vaziyatlarda samarali muloqotga kirisha oladigan, hamkorlik asosida ishlash ko'nikmalarini egallagan pedagog kadrlarni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak

o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi pedagogika nazariyasi va amaliyotining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

O'qituvchining kasbiy faoliyati bevosita insonlar bilan muloqot qilish jarayoniga tayanadi. U ta'lim oluvchilar, ota-onalar, hamkasblar va jamiyatning boshqa vakillari bilan doimiy aloqada bo'ladi. Shuning uchun ham o'qituvchining kasbiy muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning kommunikativ tayyorgarlik darajasiga bog'liqdir. Kommunikativ kompetensiya o'qituvchining nafaqat nutqiy savodxonligini, balki tinglay olish, suhbatdoshni tushunish, pedagogik vaziyatni to'g'ri baholash, nizoli holatlarni madaniyatli hal etish, jamoa bilan samarali hamkorlik qilish kabi muhim sifatlarini ham o'z ichiga oladi. Mazkur kompetensiya pedagogik jarayonda sog'lom psixologik muhitni yaratish, ta'lim samaradorligini oshirish va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish oliy ta'lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biridir. Chunki pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida faqat mutaxassislikka oid bilimlarni shakllantirish yetarli emas, balki ularni real pedagogik muloqotga tayyorlash, kasbiy nutq madaniyatini shakllantirish, muloqotning verbal va noverbal vositalaridan o'rinli foydalanishga o'rgatish ham muhimdir. Oliy ta'lim muassasalarida olib borilayotgan dars mashg'ulotlari, seminarlar, amaliyotlar, treninglar va interfaol ta'lim metodlari aynan ana shu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun katta imkoniyat yaratadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi yana shundaki, bugungi kunda ta'lim tizimida o'qituvchi shaxsiga nisbatan faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi, motivator, tashkilotchi, maslahatchi va samarali kommunikator sifatida qaralmoqda. Bunday ko'p funksiyali faoliyat esa o'qituvchidan yuksak darajadagi muloqot mahoratini talab etadi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik amaliyot jarayonida o'quvchilar bilan til topisha olishi, ta'limiy vaziyatlarni to'g'ri boshqara bilishi, fikrini tushunarli bayon etishi va o'zaro hurmatga asoslangan munosabat o'rnata olishi ularning kelgusidagi kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi mezonlardan biri hisoblanadi.

Shu bois bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya, lingvistika va metodika fanlari kesishgan nuqtada o'rganilishi lozim bo'lgan kompleks ilmiy muammo sifatida ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyaning mohiyati, tarkibiy qismlari, uni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda samarali rivojlantirish usullari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u shaxsning kasbiy shakllanishi, ijtimoiy faolligi, pedagogik mahorati va ta'lim jarayonidagi samaradorligi bilan bevosita bog'liqdir. Kommunikativ kompetensiya tushunchasi mazmunan keng bo'lib, u shaxsning turli muloqot vaziyatlarida samarali ishtirok etish, fikrni ravon va aniq ifodalash, suhbatdoshni tushunish, hamkorlikni yo'lga qo'yish, ijtimoiy munosabatlarni madaniyatli

tashkil etish hamda kasbiy faoliyatda muloqot vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyatlarini qamrab oladi. Ayniqsa, pedagogik faoliyatda kommunikativ kompetensiya o'qituvchining kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

O'qituvchi faoliyatining o'ziga xos jihati shundaki, u doimo insonlar bilan o'zaro aloqada bo'ladi. Dars jarayonida o'quvchilar bilan, tarbiyaviy ishlar davomida jamoa bilan, tashkiliy vazifalarni bajarishda hamkasblar bilan, pedagogik hamkorlikni yo'lga qo'yishda esa ota-onalar va keng jamoatchilik bilan muloqot qiladi. Demak, pedagogik faoliyatning mazmuni ko'p jihatdan kommunikativ jarayonlar bilan belgilanadi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida ularda nafaqat kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni, balki samarali muloqot qilish madaniyatini ham shakllantirish zarur. Chunki bilimning o'zi yetarli emas; uni boshqalarga yetkazish, o'quvchini tushunish, uning ichki ehtiyojlarini his qilish, ta'limiy vaziyatni to'g'ri boshqarish va muloqot orqali ta'sir ko'rsatish qobiliyati ham o'qituvchining haqiqiy kasbiy salohiyatini belgilaydi.

Kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy tuzilishini tahlil qilganda, uning bir necha asosiy komponentlardan iborat ekanligi kuzatiladi. Birinchi navbatda, nutqiy komponent alohida o'rin tutadi. Bu o'qituvchining og'zaki va yozma nutqni savodli, ravon, mantiqiy va ta'sirchan tashkil eta olish qobiliyatini anglatadi. Pedagog nutqining aniqligi, izchilligi, emotsional-ekspressivligi hamda tinglovchi yoshiga, bilim darajasiga va psixologik xususiyatlariga mosligi o'qituvchining muloqotdagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Ikkinchi komponent — ijtimoiy-psixologik komponent bo'lib, u o'qituvchining boshqalarni tushunish, emotsional holatini sezish, empatiya bildirish, ijtimoiy vaziyatlarni to'g'ri baholash va mos xulqiy strategiyani tanlay olish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Uchinchi komponent esa interaktiv yoki amaliy komponent bo'lib, bunda o'qituvchining muloqotni boshqarish, savol-javobni samarali tashkil etish, jamoaviy faoliyatni yo'naltirish, nizoli vaziyatlarni bartaraf etish hamda hamkorlikka asoslangan munosabatlarni yo'lga qo'yish ko'nikmalari ifodalanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayoni ko'p omilli va bosqichma-bosqich amalga oshadigan pedagogik tizimdir. Mazkur jarayon, avvalo, shaxsning umumiy nutq madaniyati, dunyoqarashi, ijtimoiy tajribasi va o'zini anglash darajasi bilan chambarchas bog'liq. Oliy ta'lim muassasasiga kirib kelgan talaba har doim ham yetuk kommunikativ tayyorgarlikka ega bo'lavermaydi. Ayrim talabalar nazariy bilimga moyil bo'lsa-da, fikrini auditoriya oldida erkin ifoda eta olmaydi, boshqalarda esa ijtimoiy faollik yuqori bo'lgani holda nutqning ilmiyligi va mantiqiy izchilligi yetarli darajada bo'lmasligi mumkin. Shu sababli kommunikativ kompetensiyani shakllantirish individual yondashuv, maxsus pedagogik sharoit va tizimli mashg'ulotlarni talab etadi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari orasida, avvalo, talaba shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish muhimdir. Bunday muhitda talaba fikr bildirishdan cho'chimaydi, mustaqil mulohaza yuritadi, o'z pozitsiyasini himoya qilishga o'rganadi, boshqalarning fikrini tinglash va hurmat qilish madaniyatini egallaydi. Erkin, ochiq va o'zaro ishonchga asoslangan ta'limiy muhit

kommunikativ faollikning rivojlanishi uchun zarur psixologik asos bo'lib xizmat qiladi. Aksincha, faqat biryoqlama axborot uzatishga asoslangan, talabani passiv tinglovchi maqomida qoldiradigan darslar kommunikativ kompetensiyani to'laqonli shakllanishiga imkon bermaydi.

Mazkur kompetensiyani rivojlantirishda interfaol metodlarning roli beqiyosdir. Munozara, debat, "aqliy hujum", "klaster", "rolga kirish", keys-stadi, taqdimot, guruhiy loyiha, refleksiv suhbat kabi metodlar talabalarni faol muloqotga jalb qiladi. Bu jarayonda ular nafaqat bilim almashadi, balki o'z fikrini asoslash, dalillar keltirish, muqobil nuqtai nazarlarni tahlil qilish, savol berish, javob qaytarish, bahs madaniyatini saqlash kabi muhim kommunikativ ko'nikmalarni ham egallaydi. Ayniqsa, rolga asoslangan mashg'ulotlar bo'lajak o'qituvchini turli pedagogik vaziyatlarga tayyorlashda samarali vosita hisoblanadi. Masalan, "o'qituvchi-o'quvchi", "o'qituvchi-ota-ona", "o'qituvchi-hamkasb" kabi vaziyatli rolli mashqlar kelgusida uchrashi mumkin bo'lgan real muloqot modellarini oldindan mashq qilish imkonini beradi.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda nutq ustida ishlash masalasi ham alohida o'rin tutadi. Bo'lajak o'qituvchi o'z fikrini grammatik jihatdan to'g'ri, mantiqan izchil, mazmunan boy va usluban mos tarzda ifodalay olishi lozim. Buning uchun oliy ta'lim tizimida og'zaki nutqni rivojlantirishga xizmat qiluvchi topshiriqlar, ilmiy chiqishlar, mikroo'qitish mashg'ulotlari, pedagogik nutqni tahlil qilish, matn ustida ishlash, fikrni qisqa va aniq bayon etish mashqlari muntazam tashkil etilishi zarur. Nutqiy tayyorgarlik o'qituvchining darsni tushunarli bayon eta olishi, o'quvchiga ta'sir ko'rsatishi va pedagogik obro'sini shakllantirishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik amaliyot kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Chunki auditoriyada o'rganilgan nazariy bilim va o'quv mashg'ulotlarida egallangan ko'nikmalar haqiqiy pedagogik muhitda sinovdan o'tadi. Talaba amaliyot davrida turli yoshdagi o'quvchilar bilan muloqotga kirishadi, darsni olib boradi, tushuntirish beradi, savollarga javob qaytaradi, tartib-intizomni nazorat qiladi, tarbiyaviy vaziyatlarni boshqaradi. Ana shu jarayonlarda uning kommunikativ tayyorgarligi amaliy jihatdan namoyon bo'ladi. Shu sababli pedagogik amaliyot davomida talabalar faoliyatini faqat metodik nuqtai nazardan emas, balki kommunikativ nuqtai nazardan ham tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Ularning nutqi, muomala uslubi, emotsional muvozanati, suhbatdoshga munosabati, savol-javob olib borish madaniyati maxsus mezonlar asosida baholanib borilishi ijobiy natija beradi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish psixologik tayyorgarlik bilan ham uzviy bog'liq. Chunki samarali muloqot faqat nutqiy mahorat bilan emas, balki o'zini tutish, hissiyotlarni boshqarish, stressli vaziyatda xotirjamlikni saqlash, o'ziga ishonch, pedagogik takt va sabr-toqat kabi psixologik sifatlar bilan ham belgilanadi. Ayrim holatlarda talaba yetarli bilimga ega bo'lsa-da, auditoriya oldida hayajon, ichki tortinchoqlik yoki o'ziga ishonchsizlik tufayli o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon qila olmaydi. Demak, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda trening mashg'ulotlari, psixologik

mashqlar, o'zini namoyon etish texnikalari, refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish usullari ham keng qo'llanishi lozim.

Kommunikativ kompetensiya rivojida noverbal muloqot vositalari ham muhim ahamiyatga ega. Pedagogik muloqot faqat so'z bilan emas, balki mimika, imo-ishora, tana harakati, nigoh, ovoz ohangi, pauza, masofa saqlash madaniyati orqali ham amalga oshadi. Ba'zan o'qituvchining qattiq ohangi, jiddiy qarashi yoki aksincha, samimiy tabassumi va qo'llab-quvvatlovchi imo-ishoralari o'quvchiga kuchli psixologik ta'sir ko'rsatadi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda noverbal muloqot elementlarini anglash va ulardan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanishga ham alohida e'tibor qaratish zarur.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sharoitida kommunikativ kompetensiya tushunchasi yanada kengaymoqda. Bugungi o'qituvchi nafaqat an'anaviy sinf muhitida, balki raqamli ta'lim platformalari, videomuloqot vositalari, onlayn seminarlar va virtual guruhlar orqali ham samarali muloqot qila olishi kerak. Bu esa bo'lajak o'qituvchilardan raqamli kommunikatsiya madaniyatini, masofaviy ta'lim jarayonida fikrni aniq va odob doirasida ifodalash, elektron yozishmalarni to'g'ri yuritish, onlayn auditoriyani faollashtirish kabi qo'shimcha ko'nikmalarni ham talab qiladi. Demak, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bugungi kunda faqat an'anaviy nutq madaniyati bilan cheklanmay, raqamli pedagogik muloqotni ham qamrab oladigan ko'p qirrali jarayonga aylangan.

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani baholash masalasi ham ilmiy-amaliy jihatdan muhimdir. Mazkur kompetensiyani aniqlashda talabning nutq ravonligi, mantiqiy fikrlashi, savol berish va javob qaytarish madaniyati, tinglash qobiliyati, jamoada ishlash ko'nikmasi, nizolarni hal etish uslubi, empatiyasi, pedagogik taktga rioya qilishi kabi ko'rsatkichlar asos qilib olinishi mumkin. Bunday baholash bir martalik nazorat emas, balki uzluksiz monitoring xarakteriga ega bo'lishi lozim. Chunki kommunikativ kompetensiya statik emas, balki doimiy takomillashib boradigan sifatdir.

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish murakkab, ammo nihoyatda zarur pedagogik jarayon bo'lib, u o'qituvchi shaxsining kasbiy yetukligi, pedagogik mahorati va ijtimoiy nufuzini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Mazkur kompetensiya talabning nutqiy, psixologik, ijtimoiy va kasbiy tayyorgarligini integratsiyalashgan holda shakllantiradi. Shu bois oliy pedagogik ta'lim tizimida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan interfaol, amaliy, refleksiv va trening xarakteridagi yondashuvlarni keng joriy etish zamon talabi sanaladi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish darajasini aniqlash va baholash pedagogik tadqiqotlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda olib borilgan umumiy kuzatishlar va empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning kommunikativ tayyorgarlik darajasi turli komponentlar bo'yicha bir xil shakllanmagan.

Umumiy statistik kuzatuvlarga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilarning taxminan 60–70 foizida og'zaki nutqni ifodalash ko'nikmalari o'rtacha darajada rivojlangan bo'lsa, 20–25 foizida yuqori darajada, qolgan 10–15 foizida esa yetarli darajada shakllanmaganligi kuzatiladi.

Ayniqsa, auditoriya oldida erkin fikr bildirish, nutqning mantiqiy izchilligini saqlash va ilmiy uslubda so'zlashishda muammolar mavjudligi aniqlangan.

Tinglash va suhbatdoshni tushunish ko'nikmalariga doir tahlillar shuni ko'rsatadiki, talabalar orasida bu ko'rsatkich nisbatan yuqoriroq bo'lib, 70–75 foiz talaba tinglash madaniyatiga ega, biroq ularning faqat 40–50 foizi faol tinglash (aktiv eshitish) texnikalaridan samarali foydalana oladi. Bu esa muloqotning ikki tomonlama samaradorligini to'liq ta'minlashda muayyan kamchiliklar mavjudligini ko'rsatadi.

Ijtimoiy-psixologik komponent, ya'ni empatiya, o'zaro hurmat, jamoada ishlash va nizoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalari bo'yicha olingan natijalar quyidagicha umumlashtiriladi: talabalarning 55–60 foizi ijtimoiy muloqotga moslashgan, 25–30 foizi yuqori darajadagi kommunikativ moslashuvchanlikka ega, ammo 15 foiz atrofidagi talabalar nizoli vaziyatlarda qiyinchilikka duch keladi. Bu holat pedagogik faoliyatda kommunikativ muammolar yuzaga kelish ehtimolini oshiradi.

Interfaol metodlar asosida olib borilgan tajribaviy mashg'ulotlar natijalari esa ijobiy dinamikani ko'rsatadi. Masalan, munozara, rol o'ynash, guruhiy ishlash va taqdimotlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlardan so'ng talabalarning:

- fikrni aniq va asosli ifodalash ko'nikmalari 30–35 foizga oshgani,
- jamoada ishlash va hamkorlik kompetensiyasi 25–30 foizga yaxshilangani,
- nutqiy faollik darajasi esa 35–40 foizga ortgani kuzatilgan.

Pedagogik amaliyot davrida o'tkazilgan kuzatuvlar ham kommunikativ kompetensiyaning shakllanishida amaliy faoliyatning katta ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi. Amaliyotdan oldingi va keyingi ko'rsatkichlar taqqoslanganda, talabalarning:

- auditoriya bilan ishlash qobiliyati 20–25 foizga,
- savol-javob olib borish malakasi 15–20 foizga,
- pedagogik muloqotdagi ishonch darajasi esa 30 foizga oshgani aniqlangan.

Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham kommunikativ kompetensiya rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Onlayn platformalarda faol qatnashgan talabalar orasida:

- yozma muloqot madaniyati 25–30 foizga yaxshilangani,
- fikrni qisqa va aniq ifodalash ko'nikmalari 20–25 foizga rivojlangani kuzatiladi.

Umumiy statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayoni tizimli yondashuvni talab etadi. Agar ta'lim jarayonida interfaol metodlar, amaliy mashg'ulotlar, treninglar va reflektiv tahlillar muntazam qo'llanilsa, bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ tayyorgarlik darajasi sezilarli darajada oshadi. Aks holda, ya'ni an'anaviy, passiv ta'lim shakllari ustun bo'lgan muhitda bu kompetensiyaning rivojlanishi sust kechadi.

Shu tariqa, statistik ma'lumotlar kommunikativ kompetensiya bo'lajak o'qituvchining kasbiy shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini va uni rivojlantirish uchun ilmiy asoslangan, amaliy yo'naltirilgan yondashuv zarurligini tasdiqlaydi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasini o'rganish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Bugungi kunda jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va axborot texnologik o'zgarishlar o'qituvchi shaxsiga nisbatan yangi talablarni shakllantirmoqda. Endilikda pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi, motivatsiya beruvchi, hamkorlikni tashkil etuvchi va samarali muloqot olib boruvchi shaxs sifatida namoyon bo'lishi zarur. Shu sababli kommunikativ kompetensiya o'qituvchining kasbiy kompetensiyalari tizimida ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Mazkur mavzuni o'rganish zarurati, avvalo, ta'lim jarayonida yuzaga kelayotgan kommunikativ muammolar bilan izohlanadi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ayrim bo'lajak o'qituvchilar yetarli nazariy bilimga ega bo'lsa-da, uni o'quvchilarga tushunarli tarzda yetkazishda, auditoriya bilan samarali muloqot o'rnatishda, fikrni aniq va mantiqiy ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu esa ta'lim samaradorligining pasayishiga, o'quvchilar bilan o'zaro tushunmovchiliklarning yuzaga kelishiga olib keladi. Demak, mazkur muammoni ilmiy asosda o'rganish va yechimlarini ishlab chiqish zarur.

Ikkinchidan, kommunikativ kompetensiya shaxsning ijtimoiylashuvi va kasbiy moslashuvining muhim omili hisoblanadi. Bo'lajak o'qituvchi kelgusida turli yoshdagi o'quvchilar, ota-onalar, hamkasblar va jamiyat vakillari bilan muloqot qiladi. Agar u yetarli darajada kommunikativ tayyorgarlikka ega bo'lmasa, bu uning kasbiy faoliyatida turli qiyinchiliklar, stress holatlari va nizolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois oliy ta'lim jarayonidayoq ushbu kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish ilmiy-pedagogik jihatdan asoslab berilishi lozim.

Uchinchidan, zamonaviy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. Bu yondashuvda bilim, ko'nikma va malakalar integratsiyasi asosida shaxsning amaliy faoliyatga tayyorgarligi muhim hisoblanadi. Kommunikativ kompetensiya esa aynan ana shu integratsiyalashgan kompetensiyalar tizimining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, u o'qituvchining bilimini amaliyotga tatbiq etish, o'quvchilar bilan samarali aloqani yo'lga qo'yish va ta'lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi. Demak, ushbu mavzuni chuqur o'rganish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi kommunikativ kompetensiyaning mazmunini yanada kengaytirdi. Hozirgi kunda o'qituvchi nafaqat an'anaviy sinf muhitida, balki onlayn platformalar, virtual darslar va masofaviy ta'lim jarayonida ham samarali muloqot olib borishi talab etiladi. Bu esa yangi kommunikativ ko'nikmalarni — raqamli muloqot madaniyatini, onlayn nutqni tashkil etish, virtual auditoriyani boshqarish kabi jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Shu bois mazkur mavzuni zamonaviy talablardan kelib chiqib o'rganish zarurati yanada ortmoqda.

Beshinchidan, pedagogik amaliyot natijalari shuni ko'rsatadiki, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda mavjud metodik yondashuvlar yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Ko'plab hollarda bu jarayon tasodifiy yoki epizodik xarakterga ega bo'lib, maxsus ishlab chiqilgan metodika asosida olib borilmaydi. Natijada bo'lajak o'qituvchilarda

kommunikativ ko'nikmalar notekis shakllanadi. Demak, ushbu mavzuni chuqur ilmiy o'rganish, samarali metod va texnologiyalarni ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy etish zarur.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasini o'rganish nafaqat nazariy, balki katta amaliy ahamiyatga ham ega. Ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy izlanishlar pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga, ta'lim jarayonining samaradorligini kuchaytirishga hamda jamiyatda yetuk, faol va kommunikativ jihatdan kompetent shaxslarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik ta'limning muhim va zarur yo'nalishlaridan biri ekanini ko'rsatdi. Chunki pedagogning kasbiy muvaffaqiyati faqat uning nazariy bilimi bilan emas, balki o'z fikrini aniq, ravon va ta'sirchan ifoda eta olishi, ta'lim oluvchilar bilan samarali muloqot o'rnata bilishi, ijtimoiy hamkorlikni yo'lga qo'ya olishi bilan ham belgilanadi. Kommunikativ kompetensiya o'qituvchining nutq madaniyati, tinglash qobiliyati, pedagogik muomala uslubi, empatiyasi va interaktiv faoliyatni tashkil etish salohiyatini bir butun holda namoyon etadi.

Shuningdek, ushbu kompetensiyani shakllantirish jarayoni tasodifiy emas, balki tizimli, maqsadli va uzluksiz pedagogik faoliyat asosida amalga oshirilishi lozimligi aniqlandi. Interfaol metodlar, amaliy mashg'ulotlar, pedagogik vaziyatlar tahlili, treninglar hamda reflektiv yondashuvlar bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ tayyorgarligini sezilarli darajada mustahkamlaydi. Shu bois kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish oliy pedagogik ta'lim sifatini oshirish, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy moslashuvini kuchaytirish va ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Tavsiyalar

1. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus mashg'ulotlar, seminar-treninglar va amaliy topshiriqlar tizimli ravishda tashkil etilishi lozim.

2. Ta'lim jarayonida munozara, debat, rolli o'yin, taqdimot, guruhish ish va pedagogik vaziyatlar tahlili kabi interfaol metodlardan muntazam foydalanish maqsadga muvofiq.

3. Talabalarining nutq madaniyati, fikrni mantiqiy va aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun og'zaki chiqishlar, mikroo'qitish va reflektiv tahlil mashg'ulotlari keng joriy etilishi zarur.

4. Pedagogik amaliyot jarayonida talabalar faoliyatini nafaqat metodik, balki kommunikativ mezonlar asosida ham baholash tizimini yo'lga qo'yish kerak.

5. Bo'lajak o'qituvchilarda empatiya, tinglash madaniyati, pedagogik takt va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi lozim.

6. Kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda raqamli ta'lim muhiti imkoniyatlaridan samarali foydalanib, onlayn muloqot madaniyati va virtual hamkorlik ko'nikmalarini ham rivojlantirish zarur.

ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva N. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Axmedov A. Pedagogik kompetensiya va uning rivojlanish omillari. – Toshkent: Fan, 2021.
3. G'ulomov S. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
4. Jo'rayev R. Pedagogik muloqot va kommunikativ madaniyat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Karimova V. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
6. Mahmudov N. O'qituvchining nutq madaniyati. – Toshkent: Akademnashr, 2016.
7. Musurmonova O. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.
8. Qodirov B. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
9. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
10. Yo'ldoshev J. Ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.